

A Magyar Tudomány Ünnepe Tornalján

2004. október 6-án könyvkiállítás és konferencia helyszíne volt Tornalja. A köztudatba a magyar tudomány napjaként bevonult november 3-a annak a tudományaink történetében valóban legjelentősebb fordulópontnak az évfordulója, hogy Széchenyi István az 1825-ös országgyűlésen ezen a napon ajánlotta fel birtokai éves jövedelmét egy „tudós társaság”, azaz a Magyar Tudományos Akadémia létrehozására. A tudományos intézmények, műhelyek a magyar nyelvterület minden részén megünneplik valamilyen formában ezt az évfordulót.

A tornaljai Magyar Tudomány Ünnepe rendezvény megvalósításához három intézmény alkalmi összefogására volt szükség: a helyi Kulturális Antropológiai Műhely (KAM) mellett a Fórum Kisebbségkutató Intézet és a Szlovákiai Magyar Írók Társasága voltak a konferencia és kiállítás rendezői. A tornaljai Városi Könyvtárban *Magyar tudományos könyvkiadás Szlovákiában 1918-tól napjainkig* címmel rendezett kamarakiállítás a legutóbbi kb. 86 év könyvterméséből egyetlen fontos kritérium: a tudományosság szempontjából válogatott. A bemutatott könyvek egy része a Fórum Intézet, somorjai részlegének, a Bibliotheca Hungaricának a gyűjteményéből került a kiállításra. A legfrissebb könyvtermés egy részéből, a Lilium Aurum Kiadónál megjelent munkákból a kiadó (és igazgatója, Hodossy Gyula) révén vásárolhatott is a közönség. Megnyitó beszédében Hodossy Gyula, a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának elnöke hangsúlyozta az értelmiség kisebbségi helyzetben különösen iránymutató szerepét, melynek egyik fontos, bizonyos szempontból megnyugtató jele a tudományos írásbeliség és annak többek között Tornalján bemutatott eredményei.

A tornaljai városháza dísztermében rendezett konferenciát Dubovszky László, Tornalja polgármestere nyitotta meg. Köszöntőjében kiemelte, hogy a város életében is, csakúgy mint a tudományos kutatás folyamatában a munka mellett az is nagyon fontos, hogy vessünk egy pillantást az elért eredményekre, részeredményekre. A későbbiekben Tóth Károly, a Fórum Kisebbségkutató Intézet igazgatója volt a tanácskozás levezető elnöke. A konferencia első előadója Pusko Gábor, a Kulturális Antropológiai Műhely elnöke volt. Amellett, hogy beszámolt az ötödik születésnapját (a konferenciával is) ünneplő intézmény eredményeiről, mintegy mellékesen, talán nem is szándékosan, de mint a későbbiekben kiderült, mégis vitaindító gondolatot fogalmazott meg azzal kapcsolatban, hogy a szlovákiai magyar közéletben általában mit értenek néprajztudomány és annak művelői, eredményei alatt. Szarka

László szintén „saját” intézményét, a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézetét mutatta be, hangsúlyozva a kisebbségkutatás intézményes formájának szükségességét, de még inkább a tudományos eredmények megbízható, minden kisebbségi nemzetrésze kiterjedő nyilvántartását, hozzáférhetővé és más rendszerekbe illeszthetővé tételét. Végh László, a Fórum Kisebbségkutató Intézet könyvtári és adattári részlegét, a Bibliotheca Hungaricát mutatta be, az intézmény születésének pillanatától kezdve. A gyűjtési koncepció és a bővítés lehetőségeiről szólva megfogalmazta a feloldhatatlannak tűnő ellentmondást: míg a könyvek esetében azok nyelve, esetenként témája általában eldöntheti, hogy helyük van-e a kisebbségkutatás szlovákiai magyar könyvtárában, az adattári, esetleg levéltári jellegű anyag esetében komoly problémát jelent annak eldöntése, hol van a magyar anyag határa? Sőt, az sem egészen egyértelmű, van-e értelme és létjogosultsága ebben az esetben az ilyen szempontú körülhatárolásnak, kérdésfeltevésnek. Liszka József, a Fórum Kisebbségkutató Intézet Etnológiai Központjának igazgatója – mielőtt előadásának tervezett témájára tért volna – Pusko Gábor felvetésére reagált. Elmondta, hogy a néprajz, néprajztudomány kifejezések helyett – kényszerpályára szorulva – a tudomány minősített művelői kénytelenek saját „műfajuk”-at más kifejezéssel jelölni, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy megkülönböztessék magukat az egyébként szintén hasznos és fontos munkát végző nem szakképzett önkéntes gyűjtőktől. Ez az alapvetően kultúrákutatóval foglalkozó néprajztudományon kívül más tudományágaknak is gondot okozhat. Liszka József szerint a természettudományok megítélése a közéletben ettől élesen eltér, ugyanis azokkal kapcsolatban sokkal kevesebb a bátran nyilatkozó külső hang. Felvetődött – az okok keresése közben – a tudományok önmeghatározásában, ennek „stílusá”-ban rejlő különbség, mint lehetséges ok, ugyanakkor máris megfogalmazódott annak ésszerű magyarázata: a társadalmi folyamatokra való közvetlen reagálás szükségtelensége és közvetlen összefüggés hiánya. Az előadás fő témája – a néprajz kapcsán már a bevezetőben is érintett – szlovákiai magyar tudományosság meghatározása, valamint eredményei egyik „hordozója”-nak, a könyvkiadásnak, változásainak áttekintése volt. Sajnálatos tény, hogy a tudományos könyvkiadás szlovákiai magyar nyilvántartásába – központi, „kötelező” adatbázis híján – nem minden kiadvány kerül be. Arra, hogy ez mennyire igaz, éppen a Kulturális Antropológiai Műhely munkáinak léte, ugyanakkor – a nyilvántartás szempontjából – rejtőzködése vetett fényt. A záró előadás témája Tóth Károly, a Fórum Kisebbségkutató Intézet igazgatójának zárószava után, a kötetlen beszélgetésbe is átvezetett.

A rendezvény helyi szervezői már nem először próbálkoztak azzal, hogy a sok szempontból hátrányos, bizonyos nézőpontból viszont előnyös helyzetű Tornalját bekapcsolják a szlovákiai magyar tudományos és kulturális vérkeringésbe. A jelenlegi tanácskozás egyik – létszámában legkisebb – szervezőjét, a Kulturális Antropológiai Műhelyt 1999 novemberében jegyezték be a Szlovák Köztársaság Belügyminisztériumában. Névadása tükrözi a Liszka József által is megfogalmazott terminológiai problémát: ebben az esetben sem véletlen, hogy nem a néprajz, hanem az antropológia kifejezés szerepel a megnevezésben. A műhely céljai között szerepel tudományos tanácskozások és kutatások szervezése, valamint egy önálló múzeum kiépítése, mindezekon keresztül pedig a történeti Gömör megye és Dél-Szlovákia történeti-néprajzi, kulturális értékeinek nyilvántartásba vétele, dokumentálása. A várható

eredmények, illetve a kutatások kiszélesítése, a nem e térségben tevékenykedő kutatók esetleges bevonása érdekében 2001. február 23-án együttműködési megállapodást kötött a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságával. E megállapodás értelmében 2001. október 12–13-án közösen szervezték Tornalján *A honismerettől a kulturális antropológiáig. Lehetőségek, módszerek és eredmények a szlovákiai magyarság néprajzi vizsgálatában* című konferenciát. A magyarországi és szlovákiai kutatók előadásaiból álló rendezvény része volt egy állandó jellegű, a *Dél-Gömör lakosságának élete* című kiállítás megnyitása is.

A 2001-ben rendezett konferencia sem született azonban szellemi „légüres tér”-ben, még akkor sem, ha a két esemény között csaknem egy évtized telt el. Amint azt Pusko Gábor az előadásokat összefoglaló kiadvány előszavában írja: „A konferencia nem minden előzmény nélküli. 1993-ban Tornalján került megrendezésre a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság és a Duna Menti Múzeum Magyar Nemzetiségi Osztálya szervezésében az a tudományos tanácskozás, ahol hetven szlovákiai és magyarországi szakember tanácskozott a régiók és a népi kultúra kapcsolatáról, s mely tanácskozás szervezésében a jelenlegi konferencia kezdeményezői is aktív szerepet vállaltak. [...] A most tervezett konferencia szellemiségében az akkori rendezvényhez kívánt kapcsolódni”. Sajnos sem a 2001-ben megrendezett, azóta is álló kiállítás állandó látogathatósága, sem a múzeum továbbfejlesztése ügyében nem történhetett azóta előrelépés. Annál fontosabb írásbeli eredmények születtek. A KAM első kiadványa a 2001-es konferenciához kapcsolódott, címe is megegyezik azzal: *A honismerettől a kulturális antropológiáig. Lehetőségek, módszerek és eredmények a szlovákiai magyarság néprajzi vizsgálatában*. 2002-ben jelent meg egy több részesre tervezett sorozat első darabja: P. Bodnár Enikő–Pusko Gábor: *Hiedelemmondák a Vály-völgyben 1. A gyerekek ismeretanyaga*. A szerzőpáros az összegyűjtött hiedelemszövegeket – természetesen – nem csupán közölte, hanem a *Magyar hiedelemmonda katalógus* csoportosításához igazodva rendszerezte is. Pusko Gábor Beje komplex néprajzi vizsgálatának gazdálkodásra vonatkozó részeredményeit külön kötetben jelentette meg (*Beje hagyományos gazdálkodása a 20. század első felében*. Tornalja, 2003.). Liszka József már korábban is, más fórumokon is hangsúlyozta, hogy a hátrányos helyzetű vidéken, az átlagosnál kicsit nehezebb körülmények között létező műhely eredményei nem a nehézségeket, hanem a szakmai igényességet jelzik. Az idei rendezvény ismét azt tanúsítja, hogy munkája – az átfogó nyilvántartásba kerülés esetlegessége ellenére – a szlovákiai magyar tudományosságának viszonylag kicsi, de nem nélkülözhető része.

Gecse Annabella

Dubovszky László, Tóth Károly és Pusko Gábor a tanácskozáson. Fotó: Gecse Annabella.